

LA DIALÈCTICA DE L'AMO I L'ESCLAU

Un dels textos més coneguts de Hegel, especialment per la seva influència sobre Marx, és el que a la FENOMENOLOGIA DE L'ESPERIT (capítol IV, secció A) explica la dialèctica de l'amo i l'esclau, en què es plantegen temes com el del paper de la mort i el del treball. Resumir el text en uns pocs paràgrafs és impossible i hi ha, de fet, centenars de propostes que volen interpretar-lo, amb més o menys èxit. Potser un dels intents exegètics més clàssics és el d'Alexandre Kojeve que va servir de base a la lectura existencialista de Hegel (hi ha trad. argentina, Ed La Pléyade, 1975). En tot cas, l'únic que es pretén aquí és mostrar com funciona l'argumentació dialèctica, sense pretendre cap interpretació exhaustiva dels text.

Basti dir que, per a Kojeve, l'esclau sense amo i —ahora— l'amo sense esclau és el burgès. Resumir l'argumentació hegeliana és, com dèiem, poc menys que impossible, perquè el capítol es pot interpretar en clau històrica (està testimoniats que Hegel havia llegit els economistes liberals i Adam Smith, de manera que no se li escapava el problema de l'explotació dels obrers), però també es pot considerar aquest episodi com l'exposició d'un model transhistòric, especulatiu; l'únic que pretenen fer, ara, és acostar un exemple de pensament dialèctic.

Convindria introduir-se en el text tenint una mica assumits dos conceptes hegelians sobre els quals també hi ha una bibliografia inabastable: «consciència dissortada» i «ànima bella».

1.- «Consciència dissortada» (o “desgraciada”) és una situació que va més enllà de la “mala consciència”. Mala consciència és la del remordiment, però consciència dissortada és la del buit, la del creient que s'ha separat de déu i fracassa en els intents de superar les contradiccions (la devoció sentimental, l'acció mundana, la mortificació de sí mateix en l'ascetisme). En la consciència dissortada hi ha, ahora, por i obstinació (d'aquí el sentit 'estoic' que Hegel li atorga). La figura de la consciència dissortada serà superada quan la consciència reconeixerà l'absolut en el món i en ella mateixa, és a dir, com a Raó. Tant l'Amo (poder sense treball), com l'Esclau (treball sense poder) són figures de la consciència dissortada.

2.- «Ànima bella» recull un concepte protestant d'origen pietista (l'ànima agradable a Déu), que havia estat reprès per Goethe en un sentit positiu; l'ànima bella és la que cerca la seva puresa interior per oposició a la maldat del món. Hegel canvia del tot el sentit del concepte «Ànima bella» és, en Hegel, un concepte negatiu: l'expressió d'una consciència que se sent 'massa bona' en relació al món exterior i que s'accontenta amb gaudir de la seva pròpia bondat. Fent això es condemna a la impotència perquè el seu ideal abstracte és buit. La moral de Kant, que no es preocupa de les condicions de la seva pròpia realització, i que fins i tot veu el món com una amenaça d'embrutiment per a la moral, és la filosofia adient a les ànimes belles. En certa manera l'Amo es o aspira a ser una ànima bella.

Però la consciència no viu sola, ni és mai enterament lliure i si algú volgués no estar determinat pels altres només trobaria un lloc on trobar-se purament lliure i purament sol: el desert! La consciència en el seu caminar es troba amb altres consciències i s'hi enfronta. És en la tragèdia de l'enfrontament amb els altres que cada cadascú pren consciència d'ell mateix. Per a Hegel tota cosa es determina per un procés de negació

(com es diu en idioma hegelianà “només es posa oposant-se”). Si la contradicció i l’oposició són la regla d’una realitat que és dialèctica, la consciència no pot ser cap excepció a aquesta regla.

La coexistència de les consciències opera en principi sobre el model d’una oposició radical que és una lluita a mort. D’aquí les dues figures de l’«Amo» i de l’«Esclau». L’Amo i l’Esclau estan dialècticament lligats i cadascun vol dues coses que resulten perfectament contrafictòries: d’una banda vol destruir a l’altre i d’altra banda vol ser reconeguda per l’altre i necessita a l’altre per ser allò que ella és. Aquest conflicte —en què hi ha alhora mutu enfrontament i necessitat de reconeixement mutu—, constitueix les consciències i alhora les destrueix. Convé concretar què s’entén per cadascuna d’ambdues figures:

1.- «L’Esclau» és un cos instrumental: un cos que no treballa per a si mateix sinó per a l’Amo; una cosa sota la mirada de l’Amo, que però satisfà les seves necessitats. Ser Esclau significa subordinar el temps present al temps futur de l’Amo. Però l’Esclau treballa i en aquesta mesura l’Amo depèn de l’Esclau. L’origen de l’Esclau és la por: ha tingut por al no-res, a la mort, i per evitar aquesta por s’ha sotmès i ha acceptat la dependència. Quan per mitjà del treball que el posa en contacte amb la realitat de les coses, l’Esclau s’adona d’aquesta dependència, pot implicar-se en la via del seu propi alliberament, pot alliberar-se de la seva consciència dissortada.

2.- «L’Amo» és el qui ha vist el no-res i no ha tremolat. Superar la ‘prova a través de la mort’, l’ha fet fort. Per això mateix mana. «És justament en la figura de l’amo que la consciència humana emergeix per primer cop de la seva existència natural» —observa Agamben a El llenguatge i la mort. Però alhora l’Amo és dependent de l’Esclau (sense treball no hi ha supervivència).

Entre ambdues figures es produeix una lluita que farà de l’Esclau l’amo de l’amo (perquè en depèn) i de l’Amo l’esclau de l’esclau. La lluita entre Amo i Esclau anuncia —diu Bataille— «L’inestabilitat de la història». Aquesta inversió dialèctica, aplicada, a la història social s’anomena la revolució, però es pot aplicar a totes les situacions de mútua dependència, incloent-hi l’amor eròtic (en que l’amant depèn de l’amat). La reconciliació d’ambdues figures demana alhora una superació de la consciència dissortada i de la tendència estetitzant i moralista de l’ànima bella. Quan se supera la lluita entre Amo i Esclau s’esdevé la fi de la història.